

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

НІКОЛАЄНКО ІГОР ОЛЕГОВИЧ

УДК 342.92

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ
ПУБЛІЧНИХ СЕРВІСІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Приватній установі
«Науково-дослідний інститут публічного права».

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Дубинський Олег Юрійович,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
проректор із науково-педагогічної роботи економічних,
юридичних та соціальних питань.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук
Агапова Олена Валеріївна,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України,
заступник директора з наукової роботи;

доктор філософії в галузі права, доцент
Дерев'янко Наталія Зеновіївна,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
декан юридичного факультету.

Захист відбудеться «13» березня 2026 року о «13⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися в національній бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розісланий «13» лютого 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.П. Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності зумовлена трансформацією ролі держави у сучасних соціально-економічних процесах, переходом від переважно контролюючої до сервісної моделі публічного управління. Розвиток підприємництва як ключового чинника економічного зростання, інновацій та зайнятості населення безпосередньо залежить від якості, доступності та ефективності публічних сервісів, що надаються суб'єктам господарювання органами публічної влади. У цьому контексті адміністративно-правове регулювання виступає визначальним інструментом упорядкування відповідних суспільних відносин, забезпечення балансу публічних і приватних інтересів, а також гарантування прав і законних інтересів підприємців.

Сучасний стан нормативно-правового забезпечення публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні характеризується фрагментарністю, наявністю колізій та надмірною зарегульованістю окремих процедур. Це негативно впливає на діловий клімат, ускладнює започаткування та ведення бізнесу, сприяє виникненню корупційних ризиків. Водночас активне впровадження електронних сервісів, адміністративних послуг за принципами «єдиного вікна» та «життєвих ситуацій» потребує належного теоретико-правового осмислення та систематизації адміністративно-правових засад їх функціонування. У зв'язку з цим наукове дослідження зазначеної проблематики є необхідним для формування цілісного підходу до правового регулювання публічних сервісів у підприємницькій сфері.

Особливої актуальності дослідження набуває у зв'язку з євроінтеграційним курсом України та необхідністю адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу. Європейські стандарти публічного адміністрування ґрунтуються на принципах належного врядування, прозорості, правової визначеності, пропорційності та орієнтації на потреби користувачів публічних сервісів. Узгодження адміністративно-правових механізмів регулювання підприємницької діяльності з *acquis* ЄС є важливою передумовою інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності національної економіки. Це зумовлює потребу у ґрунтовному науковому аналізі та розробленні пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного адміністративного законодавства.

Таким чином, дослідження адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності має як теоретичне, так і практичне значення, адже метою такого дослідження є формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинного національного законодавства та юридичної практики у цій сфері суспільних відносин з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн та національних правових традицій і звичаїв.

Адміністративно-правові засади здійснення підприємницької діяльності та взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації досліджували такі відомі вчені, як: О. Агапова, Д. Бабенко, Д. Белов, Ю. Бисага, О. Болгар, А. Боровик, С. Віннік, М. Віхляєв, О. Головач, Т. Гончарук, Н. Деревянко, О. Деренько, О. Дубинський, Л. Дудник, Н. Заярна, О. Камушков, О. Клим, М. Ковальова, А. Ковач, Т. Коломоець, А. Красовська, Х. Кульгавець, А. Ластовецький, С. Лисенко, І. Орлова, Д. Парамонов, В. Рибчак, О. Рябцев, Ю. Сагайдак, Н. Саніахметова, В. Селіванов, В. Тильчик, Л. Хомко, К. Чаплигін, А. Чорна, І. Шайдюк, О. Юшкевич.

Проте адміністративно-правові засади регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності ще не були предметом окремого дослідження, що зумовлює необхідність підготовки цієї роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки; Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 1 грудня 2022 року № 2807-IX; Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 179; Зasad реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 56; Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р; Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р.

Мета дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних напрацювань, положень національного законодавства та практики його реалізації, а також відповідного зарубіжного досвіду, визначити сутність, зміст та особливості адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційній роботі необхідно виконати такі *задачі*:

– узагальнити історію адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності з метою виокремлення позитивного історичного досвіду;

– систематизувати історіографію та методологічні підходи до дослідження публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання;

– здійснити аналіз чинного та перспективного національного законодавства, судової та адміністративної практики у сфері адміністративно-правового регулювання та адміністрування публічних сервісів для підприємницької діяльності;

– виокремити та проаналізувати актуальні питання адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні;

– охарактеризувати зарубіжний (зокрема, європейський) досвід адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності та визначити перспективи його імплементації в національне законодавство та юридичну практику;

– визначити перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням та адмініструванням підприємницької діяльності.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

Методи дослідження. Методологія дослідження адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності спирається на розуміння необхідності поєднання традиційних методів наукового пошуку (філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних), а також основних наукових підходів до дослідження правових явищ та процесів.

Так, для узагальнення історії становлення адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності з метою виокремлення позитивного історичного досвіду застосовуються закони та прийоми діалектики (зокрема, закони єдності та боротьби протилежностей та переходу кількісних змін у якісні, а також прийом «заперечення заперечення»), системний та структурно-функціональний методи, а також цивілізаційний та історико-правовий наукові підходи (підрозділ 1.1).

З метою систематизації історіографії та методології дослідження адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності використовуються вищеназвані закони діалектики, прийоми логіки (аналіз, синтез, дедукція та індукція), системний та структурно-функціональний методи, а також телеологічний та інструментальний наукові підходи (підрозділ 1.2).

Для аналізу національного законодавства, судової та адміністративної практики у сфері адміністративно-правового регулювання та адміністрування публічних сервісів для підприємницької діяльності застосовуються прийоми логіки, системний та структурно-функціональний методи, формально-юридичний метод, а також інструментальний та синергетичний наукові підходи (підрозділ 2.1).

З метою виокремлення та аналізу актуальних питань адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності використовуються закони та прийоми діалектики (єдності та боротьби протилежностей, «заперечення заперечення»), прийоми логіки, прийоми

соціологічного методу, а також антропологічний та синергетичний наукові підходи (підрозділ 2.2).

У процесі аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності та визначення можливості його імплементації в національне законодавство та юридичну практику використовуються прийоми логіки, системний метод, методологія порівняльного правознавства, а також цивілізаційний, інструментальний та синергетичний наукові підходи (підрозділ 3.1).

З метою визначення актуальних та перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності застосовуються прийоми логіки, системний метод, метод юридичного моделювання, а також інструментальний та синергетичний наукові підходи (підрозділ 3.2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція та закони України, рішення Конституційного Суду України, міжнародні нормативно-правові акти, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інші відомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України, Національним банком України, судова та адміністративна практика, а також результати репрезентативних соціологічних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних досліджень адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. За результатами проведеної наукової роботи сформульовано низку положень, рекомендацій та висновків теоретичного і практичного спрямування, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– сформульовано авторське визначення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності, під якими пропонується розуміти системно впорядкований комплекс адміністративно-правових засобів, способів і механізмів правового впливу, закріплених у нормах публічного права та реалізованих уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, за допомогою яких забезпечується реалізація сервісної функції держави шляхом організації, надання, стандартизації, цифровізації, моніторингу та контролю якості публічних сервісів, у тому числі в електронній (цифровій) формі, спрямованих на спрощення доступу суб'єктів підприємницької діяльності до адміністративних послуг, а також на реалізацію, охорону та балансування публічних і приватних інтересів у процесі здійснення підприємницької діяльності;

– запропоновано затвердити на законодавчому рівні єдині стандарти якості публічних сервісів, механізми цифрового моніторингу та відповідальність суб'єктів публічної адміністрації за неналежне сервісне обслуговування бізнесу

шляхом внесення змін до Закону України «Про адміністративні послуги», Закону України «Про електронні довірчі послуги», Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», а також до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині запровадження спеціальних складів адміністративної відповідальності за порушення стандартів якості та строків надання публічних сервісів суб'єктам підприємницької діяльності;

– запропоновано нормативно закріпити сервісну модель публічної адміністрації шляхом доповнення Закону України «Про адміністративні послуги» положеннями про пріоритет електронної форми надання публічних сервісів (закріплення принципу «цифровий за замовчуванням»), а також внесення змін до Закону України «Про електронні довірчі послуги» в частині розширення можливостей дистанційної ідентифікації та впровадження автоматизованих процедур підготовки й прийняття адміністративних рішень з використанням технологій штучного інтелекту;

– запропоновано внести зміни до Закону України «Про адміністративну процедуру» в частині нормативного закріплення сервісної спрямованості адміністративної процедури, посилення пріоритету електронної форми взаємодії суб'єктів публічної адміністрації із суб'єктами підприємницької діяльності, визначення процесуальних гарантій у разі використання автоматизованих та цифрових інструментів прийняття адміністративних рішень, а також забезпечення процесуальної економії й недопущення дублювання інформації, що вже перебуває у розпорядженні органів публічної влади;

удосконалено:

– методологічні засади дослідження актуальних питань адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності шляхом обґрунтування особливостей застосування інструментального, синергетичного, цивілізаційного та антропологічного наукових підходів, які дозволяють по-новому осмислити природу публічних сервісів у сфері підприємництва як комплексу взаємопов'язаних адміністративно-правових інструментів, до яких належать адміністративні процедури, індивідуальні адміністративні акти, реєстраційні дії, дозвільні та ліцензійні механізми, а також інструменти адміністративного контролю;

– наукові підходи до розуміння можливостей і обмежень використання технологій штучного інтелекту в процесі організації та надання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності шляхом визначення меж автоматизації адміністративних процедур, умов допустимості використання алгоритмічних рішень та необхідності збереження людського контролю;

– класифікацію публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності за такими критеріями, як: функціональне призначення, юридична природа та характер правового результату, суб'єкт ініціативи й характер взаємодії між підприємцем і публічною адміністрацією, суб'єкт надання, рівень процедурної складності, ознака оплатності, форма надання та рівень цифровізації;

дістало подальший розвиток:

– узагальнення зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в умовах євроінтеграційних процесів (на прикладі країн-членів ЄС), а також визначення можливості та доцільності імплементації відповідного позитивного досвіду в національне законодавство та юридичну практику шляхом імплементації європейських підходів, зокрема: законодавчого закріплення принципу одноразового подання даних як процесуальної гарантії для бізнесу; створення єдиного цифрового шлюзу доступу до публічних сервісів; розвитку комплексних сервісів, орієнтованих на життєвий цикл підприємницької діяльності; забезпечення повної міжреєстрової взаємодії та підвищення рівня автоматизації адміністративних процедур;

– узагальнення судової та адміністративної практики, зокрема, правових позицій Верховного Суду щодо вирішення спорів суб'єктів підприємницької діяльності з органами публічної адміністрації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки законопроектів про внесення змін до чинних законів України, а також під час підготовки змін та доповнень до відомчих нормативно-правових актів, якими регламентовано порядок організації та надання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – в діяльності органів публічної адміністрації, що здійснюють публічне адміністрування надання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Адміністративний процес», а також для підготовки навчальних та навчально-методичних посібників, підручників, курсів лекцій і проведення подальших наукових досліджень відповідного спрямування.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на 2 науково-практичних конференціях, а саме: «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (м. Рига, Латвійська Республіка, 3–4 жовтня 2024 року); «Theoretical foundations of law, public management and practice of their application» (м. Рига, Латвійська Республіка, 25–26 грудня 2024 року).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 5 наукових статтях, з них 4 статті опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 2 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, у тому числі основного тексту – 164 сторінки. Список використаних джерел налічує 195 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами й темами, мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів і публікації, а також про структуру роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання» складається з двох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Історія становлення адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності»** визначено, що становлення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні пройшло складний шлях трансформації від жорстко централізованої дозвільної моделі радянського зразка до сучасної сервісно-орієнтованої концепції державного управління. У період до 1991 року регулювання господарської діяльності базувалося на адміністративно-командних механізмах, де домінували дозволи, контроль і планування. Із проголошенням незалежності України розпочалося формування власної нормативної бази підприємництва, закріплення принципів свободи підприємницької діяльності та поступове впровадження ринкових інститутів. У 1990-х роках акцент робився на створенні основ правового статусу суб'єктів господарювання, системи ліцензування та державної реєстрації, однак регуляторна політика залишалася фрагментарною та надмірно бюрократизованою. Водночас відбувалося формування адміністративного законодавства, спрямованого на впорядкування повноважень органів виконавчої влади та визначення процедур взаємодії держави і бізнесу.

Новий етап розвитку розпочався у 2000-х роках із посиленням дерегуляційних процесів, запровадженням принципів прозорості, спрощення адміністративних процедур і переходом до концепції «сервісної держави». Важливу роль відіграло прийняття законодавства про адміністративні послуги, удосконалення дозвільної системи та створення центрів надання адміністративних послуг, що змістили акцент із контролю на обслуговування суб'єктів господарювання. Подальша цифровізація державного управління, розвиток електронних сервісів, впровадження принципу «єдиного вікна» та інтеграція до європейського правового простору сприяли формуванню більш ефективної моделі публічних сервісів у сфері підприємництва. У сучасних умовах адміністративно-правове регулювання спрямоване на баланс між

гарантуванням свободи підприємницької діяльності, захистом публічних інтересів і забезпеченням доступності, якості та прозорості державних сервісів для бізнесу.

Проаналізовано вплив на становлення та розвиток публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності, який здійснило прийняття законів «Про Державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів», «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» тощо.

У *підрозділі 1.2 «Історіографія та методологія дослідження адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності»* проаналізовано наукові праці, присвячені загальнотеоретичним засадам адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності, у межах яких простежується еволюція наукових підходів до розуміння ролі держави у взаємодії з бізнесом. У розвитку наукових поглядів на необхідність такого регулювання умовно можна виокремити три періоди. Перший період (початок 1990-х – кінець 1990-х років) характеризується переосмисленням адміністративно-командної моделі управління та обґрунтуванням необхідності правового забезпечення свободи підприємництва, водночас із збереженням значної ролі державного контролю. Другий період (2000–2013 роки) пов'язаний із формуванням концепції сервісної держави, активізацією досліджень адміністративних послуг, процедурної регламентації діяльності органів виконавчої влади, а також обґрунтуванням дерегуляційних механізмів і спрощення дозвільних процедур. Третій період (з 2014 року до сьогодні) відзначається посиленням євроінтеграційного вектора, дослідженням актуальних питань цифровізації публічних сервісів, розвитку електронного урядування та поглибленням досліджень стандартів якості, прозорості й підзвітності адміністративно-правового регулювання у сфері підприємницької діяльності відповідно до європейських стандартів.

Серед методів дослідження публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання провідне місце відведено законам та прийомам діалектики, структурно-функціональному методу, методології порівняльного правознавства, а також методу юридичного моделювання. Акцентовано увагу на необхідності застосування інструментального, синергетичного, цивілізаційного та антропологічного наукових підходів для аналізу проблемних питань адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

Розділ 2 «Правові засади організації та надання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 2.1 «Сучасний стан адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні: аналіз національного законодавства, судової та адміністративної*

практики» встановлено, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні характеризується поєднанням дерегуляційних процесів із посиленням інституційної спроможності держави забезпечувати публічні та приватні інтереси. Нормативну основу формують акти, що визначають правовий статус органів публічної адміністрації та суб'єктів господарювання, порядок державної реєстрації, ліцензування, надання адміністративних послуг та здійснення контролю (нагляду). Важливу роль у формуванні та оновленні законодавства відіграє Верховна Рада України, тоді як реалізація державної політики у сфері підприємництва покладена на Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади. Сучасна модель регулювання орієнтована на зменшення адміністративного тиску, впровадження ризик-орієнтованого підходу до контролю та вдосконалення процедур взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації.

Водночас ключовою тенденцією останніх років є цифровізація публічних сервісів і розвиток електронного урядування, що суттєво трансформує адміністративно-правові механізми. Значний внесок у цю сферу здійснює Міністерство цифрової трансформації України, зокрема через запровадження електронних сервісів для реєстрації бізнесу, подання звітності та отримання дозвільних документів. Адміністративно-правове регулювання дедалі більше ґрунтується на принципах відкритості, прозорості, доступності та підзвітності, а також на адаптації до європейських стандартів, зокрема принципу належного урядування. Попри позитивну динаміку, актуальними залишаються питання уніфікації процедур, усунення колізій у законодавстві та забезпечення балансу між свободою підприємницької діяльності й належним захистом публічних інтересів.

Підкреслено, що особливу роль у формуванні правозастосовчої практики у сфері публічних сервісів для бізнесу відіграють правові позиції Верховного Суду та адміністративних судів у спорах між суб'єктами господарювання й органами публічної адміністрації.

У *підрозділі 2.2 «Актуальні питання адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності»* проведено класифікацію публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності та виокремлено актуальні питання їх адміністративно-правового регулювання. Зокрема, публічні сервіси у сфері підприємницької діяльності класифіковано за функціональним призначенням (реєстраційні, дозвільні, ліцензійні, контрольні, інформаційно-консультативні), за суб'єктом надання (центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, центри надання адміністративних послуг), за формою реалізації (традиційні та електронні сервіси), а також за іншими критеріями. Окремо виокремлено сервіси, що мають комплексний характер і реалізуються за принципом «єдиного вікна», що забезпечує мінімізацію адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання та скорочення строків розгляду звернень.

У межах дослідження актуалізовано проблемні питання адміністративно-правового регулювання зазначених сервісів, серед яких: фрагментарність нормативного забезпечення та наявність колізій у правових актах; недостатня уніфікація адміністративних процедур; складність і надмірна тривалість окремих дозвільних процесів; а також потреба в удосконаленні механізмів електронної взаємодії між суб'єктами господарювання та органами публічної адміністрації. Наголошено на необхідності впровадження чітких стандартів якості публічних сервісів, посилення процедурних гарантій захисту прав підприємців і подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими підходами до належного врядування.

Розділ 3 «Перспективні напрями удосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності та перспективи його імплементації в національне законодавство та юридичну практику» проаналізовано та узагальнено досвід адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності у Французькій Республіці, Італійській Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, Королівстві Бельгія, Великому Герцогстві Люксембург, Королівстві Нідерландів, Республіці Польща, Республіці Болгарія та Румунії.

Зазначається, що для перелічених держав характерною є орієнтація адміністративно-правового регулювання на забезпечення сервісної функції публічної адміністрації, чітку процедурну регламентацію взаємодії з бізнесом та мінімізацію адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання. У Французькій Республіці, Італійській Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, Королівстві Бельгія, Великому Герцогстві Люксембург, Королівстві Нідерландів та в Республіці Польща простежується системний підхід до кодифікації адміністративних процедур, запровадження принципу «єдиного вікна», розвитку електронних сервісів і законодавчого закріплення гарантій прав підприємців у відносинах із публічною владою. Важливою ознакою є домінування принципу пропорційності, правової визначеності та належного урядування, що забезпечує передбачуваність адміністративних рішень і стабільність регуляторного середовища.

Досвід Румунії та Республіки Болгарія характеризується істотним прогресом у цифровізації публічних сервісів, розвитком електронних реєстрів та поступовою автоматизацією адміністративних процедур у сфері підприємницької діяльності. Для зазначених держав притаманна тенденція до дерегуляції за одночасного збереження інституційно оформлених механізмів державного контролю, нормативного розмежування повноважень між органами публічної влади та послідовної орієнтації на стандарти Європейського Союзу щодо якості, доступності й прозорості адміністративних послуг для бізнесу.

У підрозділі 3.2 «Перспективні напрями удосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності» встановлено, що перспективні напрями удосконалення адміністративно-правових засад публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності передусім пов'язані з подальшою систематизацією та кодифікацією адміністративного законодавства. Наявність фрагментарних норм і численних підзаконних актів ускладнює правозастосування та створює ризики правової невизначеності для суб'єктів господарювання. Тому доцільним є впорядкування процедурних правил надання публічних сервісів, уніфікація вимог до строків, переліків документів і підстав для відмови, а також чітке нормативне закріплення стандартів якості адміністративних послуг у сфері підприємництва.

Другим важливим напрямом є поглиблення цифровізації та інтеграції електронних сервісів. Йдеться не лише про переведення процедур у електронну форму, а про створення повноцінної цифрової екосистеми взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією на основі взаємоузгоджених реєстрів, автоматизованого обміну даними та мінімізації людського фактора. Запровадження принципів «мовчазної згоди», автоматичного надання окремих сервісів та проактивного інформування суб'єктів господарювання здатне суттєво зменшити адміністративні бар'єри й підвищити довіру до держави.

Третій напрям стосується посилення гарантій захисту прав підприємців у процедурних відносинах. Необхідним є вдосконалення механізмів адміністративного оскарження, забезпечення реальної змагальності процедур, розширення можливостей досудового врегулювання спорів та впровадження чітких критеріїв пропорційності адміністративних рішень. Це сприятиме формуванню передбачуваного регуляторного середовища та зменшенню конфліктності у відносинах між бізнесом і державою.

Окремої уваги потребує імплементація європейських стандартів належного урядування, зокрема принципів прозорості, підзвітності, правової визначеності та недискримінації. Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу має відбуватися не формально, а з урахуванням реальної практики функціонування публічних сервісів. Лише комплексне поєднання нормативних змін, інституційного розвитку та цифрових інновацій здатне забезпечити ефективне і сучасне адміністративно-правове регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сформульовано наукові положення та отримано результати, які у сукупності розв'язують важливе наукове завдання розроблення теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Встановлено, що дослідження історії становлення та розвитку адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні з метою виокремлення відповідного позитивного історичного досвіду дозволило виявити тенденцію щодо поступової трансформації ролі держави від переважно контролюючо-наглядової до сервісно-орієнтованої моделі взаємодії із суб'єктами господарювання. Зокрема, простежується послідовний перехід від складних, формалізованих і бюрократично обтяжених процедур до більш прозорих, доступних та технологічно забезпечених механізмів надання адміністративних послуг. Така еволюція супроводжувалася впровадженням принципів відкритості, правової визначеності, спрощення дозвільних процедур, а також поступовим закріпленням пріоритету прав і законних інтересів підприємців у нормативно-правових актах.

Водночас встановлено, що позитивний історичний досвід пов'язаний із інституційним зміцненням системи надання публічних сервісів, розвитком електронного урядування, дерегуляційними процесами та уніфікацією адміністративних процедур. Сформувалася тенденція до кодифікації окремих напрямів адміністративного законодавства та стандартизації якості публічних послуг, що сприяло підвищенню довіри бізнесу до органів публічної влади. У підсумку можна констатувати, що історичний розвиток адміністративно-правового регулювання у цій сфері характеризується поступовою гуманізацією, цифровізацією та орієнтацією на партнерські відносини між державою та підприємницьким середовищем.

2. Визначено, що систематизація історіографії та методології дослідження публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності як об'єкта адміністративно-правового регулювання дозволила виявити тенденцію щодо поступового переосмислення сутності публічних сервісів від допоміжного елементу управлінської діяльності до самостійного інституту адміністративного права. У наукових працях простежується еволюція підходів – від формально-нормативного аналізу окремих адміністративних процедур до комплексного міждисциплінарного дослідження сервісної функції держави, що охоплює інституційні, організаційні та цифрові аспекти її реалізації. Це свідчить про формування цілісної доктринальної бази, в межах якої публічні сервіси розглядаються як ключовий інструмент забезпечення реалізації прав суб'єктів господарювання.

Крім того, узагальнення методологічних підходів дозволило встановити тенденцію до інтеграції принципів сервісної держави, належного врядування та клієнтоорієнтованості у дослідженнях адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. Посилюється увага до порівняльно-правового аналізу, використання емпіричних методів оцінювання ефективності публічних сервісів, а також до вивчення міжнародного досвіду модернізації адміністративних процедур. Такий розвиток наукової думки створює підґрунтя для вдосконалення законодавства та формування більш системної моделі правового забезпечення публічних сервісів у сфері підприємництва.

Для формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності ключову роль відіграє метод юридичного моделювання у поєднанні з інструментальним та синергетичним науковими підходами.

3. Встановлено, що аналіз національного законодавства, судової та адміністративної практики у сфері адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у підприємницькій діяльності в Україні дозволив виявити правові прогалини та колізії у регулюванні відповідних суспільних відносин. Це стало підставою для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства шляхом внесення змін до законів України «Про адміністративні послуги», «Про електронні довірчі послуги», «Про центральні органи виконавчої влади», а також до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення єдиних стандартів якості публічних сервісів, впровадження механізмів цифрового моніторингу їх надання та встановлення адміністративної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за порушення стандартів якості і строків надання сервісів суб'єктам підприємницької діяльності. Запропоновано доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення відповідними складами правопорушень, закріпити у Законі України «Про адміністративні послуги» принцип пріоритетності електронної форми надання сервісів («цифровий за замовчуванням»), а також внести зміни до Закону України «Про електронні довірчі послуги» щодо розширення можливостей дистанційної ідентифікації та застосування автоматизованих процедур прийняття адміністративних рішень із використанням технологій штучного інтелекту.

4. До актуальних питань адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні віднесено:

- удосконалення нормативного визначення поняття та системи публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності;
- забезпечення єдності та стандартизації адміністративних процедур надання публічних сервісів суб'єктам господарювання;
- скорочення строків надання сервісів та мінімізацію дискреційних повноважень посадових осіб;
- запровадження обов'язкових стандартів якості публічних сервісів і механізмів їх регулярного моніторингу та оцінювання;
- розвиток електронної форми надання публічних сервісів та забезпечення функціонування інтегрованих цифрових платформ для бізнесу;
- нормативне врегулювання автоматизованого прийняття адміністративних рішень із використанням цифрових технологій (технології штучного інтелекту);
- посилення адміністративної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за порушення строків і стандартів надання сервісів;

- забезпечення ефективних механізмів адміністративного та судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади;
- формування клієнтоорієнтованої моделі взаємодії держави із суб'єктами підприємницької діяльності на засадах сервісної держави;
- удосконалення адміністративно-правових механізмів запобігання та протидії корупції у сфері надання публічних сервісів для бізнесу.

5. Визначено, що дослідження досвіду зарубіжних країн щодо адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності дало підстави сформулювати висновок, що на особливу увагу заслуговує позитивний досвід держав Європейського Союзу щодо інституціоналізації сервісної моделі публічної адміністрації на основі кодифікованої адміністративної процедури. Французька та німецька моделі демонструють, що саме загальний закон про адміністративну процедуру формує універсальні стандарти строків, мотивування рішень, право бути вислуханим, пропорційність втручання та ефективне оскарження, які поширюються і на сферу підприємницьких сервісів. Для України це означає необхідність послідовного розвитку та пріоритетного застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» як базового процесуального акта у сфері надання публічних сервісів бізнесу.

Імплементативного значення набуває також досвід організації «єдиного вікна» та процесної інтеграції адміністративних процедур. Італійська модель SUAP закріплює обов'язок адміністрації самостійно координувати погодження між органами, тоді як підприємець взаємодіє лише з одним фронт-офісом. Бельгійська система Банку-перехрестя підприємств забезпечує функціонування реєстру як базової сервісної інфраструктури з принципом одноразового подання даних. Впровадження аналогічних механізмів в Україні потребує нормативного закріплення принципу «єдиної адміністративної процедури» та заборони вимагати від суб'єктів господарювання інформацію, що вже міститься в державних реєстрах.

Особливого значення для національної реформи набуває досвід нормативного переведення цифровізації у площину юридичних обов'язків держави. Німецький підхід до онлайн-доступу до адміністративних послуг демонструє, що цифрові сервіси мають бути не факультативними, а гарантованими законом. У країнах ЄС електронна ідентифікація, подання заяв, електронне вручення рішень та інтегровані портали функціонують як юридично значущі елементи адміністративної процедури. Для України це зумовлює необхідність чіткого закріплення у законодавстві принципу пріоритетності електронної форми надання публічних сервісів, визначення правових наслідків електронних дій та забезпечення повної процесуальної рівності електронних і паперових документів.

Узагальнюючи, можна констатувати, що імплементація позитивного досвіду держав ЄС має здійснюватися не шляхом фрагментарного запозичення окремих цифрових рішень, а через формування цілісної адміністративно-правової екосистеми, у якій кодифікована процедура, реєстрова

інфраструктура, механізми «єдиного контакту», цифрові канали взаємодії та чітко визначена відповідальність органів публічної адміністрації функціонують у системній єдності. Саме такий підхід здатний забезпечити реальне зниження адміністративних бар'єрів, підвищення правової визначеності та формування сервісно-орієнтованої моделі взаємодії держави й бізнесу в умовах європейської інтеграції України.

6. До перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності віднесено:

- подальшу систематизацію та кодифікацію адміністративного законодавства у сфері надання публічних сервісів бізнесу з метою забезпечення його узгодженості з положеннями *acquis* Європейського Союзу та практикою держав-членів ЄС щодо кодифікованої адміністративної процедури;

- імплементацію принципів належного врядування, пропорційності, правової визначеності, недискримінації та прозорості у національне законодавство з урахуванням стандартів Європейського адміністративного простору;

- нормативне закріплення принципу «цифровий за замовчуванням» як обов'язкового стандарту взаємодії держави й бізнесу, забезпечення юридичної еквівалентності електронних і паперових документів, а також правових наслідків електронного подання, підписання та вручення адміністративних актів відповідно до європейських підходів у сфері електронної ідентифікації та довірчих послуг;

- впровадження принципу одноразового подання даних (*once-only principle*) як процесуальної гарантії для суб'єктів господарювання та розвиток повної міждержавної взаємодії з урахуванням вимог цифрової сумісності та інтеоперабельності, що застосовуються у державах-членах ЄС;

- розвиток інтегрованого «єдиного цифрового шлюзу» доступу до публічних сервісів для бізнесу з орієнтацією на життєвий цикл підприємницької діяльності, що відповідає концепції *Single Digital Gateway* Європейського Союзу;

- нормативне врегулювання використання автоматизованих адміністративних процедур і алгоритмічних рішень із дотриманням європейських стандартів захисту персональних даних, забезпеченням права бути вислуханим та гарантіями людського контролю за результатами автоматизованої обробки;

- запровадження єдиних стандартів якості публічних сервісів, механізмів їх незалежного оцінювання та цифрового моніторингу із встановленням ефективної юридичної відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за порушення строків і стандартів обслуговування бізнесу;

- удосконалення процедур адміністративного та досудового оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади з урахуванням європейських стандартів ефективного засобу юридичного захисту;

– формування цілісної сервісно-орієнтованої адміністративно-правової екосистеми, у межах якої кодифікована процедура, реєстрова інфраструктура, цифрові платформи взаємодії та чітко визначена компетенція органів публічної влади функціонують у системній єдності та забезпечують реальне зниження адміністративних бар'єрів для підприємців.

Наведений перелік актуальних напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні не є вичерпним, адже динамічність соціально-економічних процесів, поглиблення євроінтеграційних перетворень, розвиток цифрових технологій та трансформація публічного управління зумовлюють постійну потребу в оновленні нормативної бази, інституційних механізмів і процедурних інструментів взаємодії держави із суб'єктами підприємницької діяльності.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ніколаєнко І. Адміністративно-правові засади регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності у Румунії, Республіці Польща та Республіці Болгарія. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7(67). Р. 470–477. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.71>.

2. Ніколаєнко І.О. Класифікація публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності: адміністративно-правовий аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4(82). С. 490–496. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.78>.

3. Ніколаєнко І.О. Адміністративно-правові засади регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в країнах Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 409–412. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/87>.

4. Ніколаєнко І.О. Актуальні напрями удосконалення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 514–521. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.71>.

5. Ніколаєнко І.О. Функції та принципи діяльності органів публічної адміністрації, які здійснюють управління публічними сервісами у сфері підприємницької діяльності. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 762–769. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.109>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ніколаєнко І.О. Актуальні питання адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. *Proceedings of the International scientific conference “Advances in law: the view of domestic and foreign scholars”*, Riga, the Republic of Latvia, October 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. Р. 437–440.

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-115>.

2. Ніколаєнко І.О. Принципи адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. *Proceedings of the International scientific conference “Theoretical foundations of law, public management and practice of their application”*, Riga, the Republic of Latvia, December 25–26, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 411–414. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-100>.

АНОТАЦІЇ

Ніколаєнко І.О. Адміністративно-правові засади регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2026.

У роботі встановлено зміст поняття та сутність публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності як об’єкта адміністративно-правового регулювання. Охарактеризовано систему принципів публічного адміністрування у цій сфері суспільних відносин.

Запропоновано авторську класифікацію публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в адміністративно-правовому аспекті за такими критеріями, як: функціональне призначення, юридична природа та характер правового результату, суб’єкт ініціативи й характер взаємодії між підприємцем і публічною адміністрацією, суб’єкт надання, рівень процедурної складності, ознака оплатності, форма надання та рівень цифровізації.

Досліджено історію становлення та розвитку адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності. Узагальнено історіографію та визначено методологію дослідження. Сформульовано авторське визначення адміністративно-правових засад регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності.

Обґрунтовано необхідність запозичення позитивного зарубіжного досвіду щодо формування цілісної сервісно-орієнтованої адміністративно-правової екосистеми, у межах якої кодифікована процедура, реєстрова інфраструктура, цифрові платформи взаємодії та чітко визначена компетенція органів публічної влади функціонують у системній єдності та забезпечують реальне зниження адміністративних бар’єрів для підприємців.

Сформульовано обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення механізму публічного адміністрування й публічного управління у зазначеній сфері суспільних відносин.

Запропоновано законодавчо закріпити єдині стандарти якості публічних сервісів, впровадити механізми цифрового моніторингу їх надання та встановити адміністративну відповідальність суб'єктів публічної адміністрації за порушення стандартів якості і строків надання сервісів суб'єктам підприємницької діяльності. Також запропоновано доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення відповідними складами правопорушень, закріпити у Законі України «Про адміністративні послуги» принцип пріоритетності електронної форми надання сервісів («цифровий за замовчуванням»), а також внести зміни до Закону України «Про електронні довірчі послуги» щодо розширення можливостей дистанційної ідентифікації та застосування автоматизованих процедур прийняття адміністративних рішень із використанням технологій штучного інтелекту.

Обґрунтовано пропозиції щодо інших напрямів і способів удосконалення адміністративно-правового регулювання публічних сервісів у сфері підприємницької діяльності в Україні.

Ключові слова: адаптація, адміністративні послуги, адміністрування, дозвільні процедури, євроінтеграція, зарубіжний досвід, ліцензування, підприємницька діяльність, правове регулювання, публічні сервіси, реєстрація, цифровізація.

Nikolaienko I.O. Administrative and Legal Foundations of the Regulation of Public Services in the Field of Entrepreneurial Activity. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2026.

The study defines the content and essence of public services in the field of entrepreneurial activity as an object of administrative and legal regulation. The system of principles of public administration in this sphere of social relations is characterized.

An authorial classification of public services in the field of entrepreneurial activity from an administrative and legal perspective is proposed according to the following criteria: functional purpose, legal nature and character of the legal result, subject of initiative and nature of interaction between the entrepreneur and public administration, service provider, level of procedural complexity, fee-based nature, form of provision, and degree of digitalization.

The history of the formation and development of the administrative and legal foundations for regulating public services in the field of entrepreneurial activity is examined. The historiography is summarized and the research methodology is determined. The author's definition of the administrative and legal foundations for regulating public services in the field of entrepreneurial activity is formulated.

The necessity of borrowing positive foreign experience in establishing a comprehensive service-oriented administrative and legal ecosystem is substantiated. Within such an ecosystem, a codified administrative procedure, registry infrastructure, digital interaction platforms, and clearly defined competences of public authorities function in systemic unity and ensure a real reduction of administrative barriers for entrepreneurs.

Reasoned proposals and recommendations aimed at improving the mechanism of public administration and public governance in the specified sphere of social relations are formulated.

It is proposed to legislatively establish unified quality standards for public services, introduce mechanisms for digital monitoring of their provision, and impose administrative liability on public administration entities for violations of quality standards and deadlines in the provision of services to business entities. It is also proposed to supplement the Code of Ukraine on Administrative Offenses with relevant elements of administrative liability, to enshrine in the Law of Ukraine “On Administrative Services” the principle of priority of electronic service provision (“digital by default”), and to introduce amendments to the Law of Ukraine “On Electronic Trust Services” in order to expand the possibilities of remote identification and the use of automated administrative decision-making procedures employing artificial intelligence technologies.

Proposals regarding other directions and methods for improving the administrative and legal regulation of public services in the field of entrepreneurial activity in Ukraine are substantiated.

Key words: adaptation, administration, administrative services, digitalization, entrepreneurial activity, European integration, foreign experience, legal regulation, licensing, permit procedures, public services, registration.

Підписано до друку 12.02.2026. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1158.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.